

КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ПРАВДЮК СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 35.077.2:343.346.8:354.42/44

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

12.00.07 — адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Кабінет Міністрів України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Світличний Олександр Петрович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри цивільного та господарського
права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Ліпкан Володимир Анатолійович,
Глобальна організація союзницького лідерства,
голова наглядової ради
кандидат юридичних наук
Крегул Іван Юрійович,
Головне науково-експертне управління Апарату
Верховної Ради України,
головний науковий консультант

Захист відбудеться __ лютого 2015 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Генерала Родімцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97/

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41 а.

Автореферат розісланий «__» січня 2015 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.Ю. Піддубний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, їх життя, здоров'я, честі, гідності та майнових інтересів, зміцнення правопорядку – найважливіші умови нормальної життєдіяльності суспільства і функціонування держави. Задля цього кожна держава створює адекватну правоохоронну систему, враховуючи свої соціально-економічні, технологічні, культурні умови.

Нині інформаційно-телекомунікаційні технології та засоби зв'язку відіграють надзвичайно важливу роль. Формування, становлення та розвиток інформаційного суспільства визнаються стратегічною метою провідних країн світу, зважаючи на значні переваги даного процесу.

Водночас комп'ютерні мережі, Інтернет, супутниковий та радіозв'язок, стільникова телефонія, інші новітні й інноваційні науково-технічні доробки активно застосовуються і різними злочинними угрупованнями.

Спорядження правопорушників передовими інформаційно-телекомунікаційними технологіями та засобами зв'язку вимагають від правоохоронних органів, інших силових структур та недержавних охоронних організацій пошуку нових підходів подолання цієї небезпечної тенденції.

Боротьба з інформаційними правопорушеннями потребує і адекватного нормативно-правового фундаменту. Проте в жодному із значного масиву інформаційних нормативно-правових актів не закріплено дефініцій складної понятійно-категоріальної бази у цій сфері («інформаційні правопорушення», «комп'ютерні правопорушення» тощо), не визначено уніфікованого переліку інформаційних правопорушень, системи та механізму реалізації юридичної відповідальності за їх скоєння.

Недостатньо впорядкований характер нормативно-правового регулювання суспільних відносин у цій сфері, низький рівень правової та інформаційної культури в суспільстві є одними з детермінант динаміки скоєння інформаційних правопорушень та унеможливлення їх ефективної профілактики. Статистичні дані засвідчують збільшення кількості нерозкритих правопорушень чи неможливості притягнення правопорушників до відповідальності за їхні протиправні дії.

Існують також і об'єктивні проблеми притягнення винних осіб за інформаційні правопорушення: їх транснаціональність, анонімність, динамічність, плюралізм тощо.

Крім того, сучасною юридичною наукою не сформовано стійкого уявлення про сутність, зміст, специфіку, різноманіття інформаційних правопорушень. Кожна з галузевих наук розглядає лише окремий аспект цієї багатогранної проблематики. У зв'язку з цим інформаційні правопорушення визнаються найбільш латентними порівняно з іншими видами порушень.

Саме тому тема «Інформаційні правопорушення» – важливий і своєчасний напрям наукового пошуку.

Слід зауважити, що інформаційні правопорушення мають складний та міжгалузевий характер. Тому автором було досліджено наукові праці таких фахівців різних галузей права. Це, зокрема: В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, І. В. Арістова, Г. В. Атаманчук, І. Л. Бачило, А. М. Благодарний, І. П. Голосніченко, В. І. Гурковський, О. Г. Данільян, Є. В. Додін,

В. А. Іноземцев, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, Т. А. Костецька, Д. М. Лук'янець, М. С. Малєїн, В. Ф. Опришко, М. М. Рассолов, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, О. В. Соснін, М. Я. Швець, Ю. С. Шемшученко, А. О. Штанько, В. С. Цимбалюк та інші.

Окремі аспекти інформаційних правопорушень у вітчизняній науковій думці досліджувались у працях таких вчених, як: В. Ю. Баскаков, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, М. І. Дімчогло, В. А. Залізник, Р. А. Калюжний, Л. І. Капінус, Б. А. Кормич, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущак, П. Є. Матвієнко, О. В. Стоєцький, К. Г. Татарникова, А. В. Тунік, В. С. Цимбалюк, Л. С. Харченко, К. П. Череповський, Т. А. Шевцова, О. В. Шепета, О. В. Чуприна. Проте пропозиції щодо вирішення проблемних питань не знайшли адекватного відображення.

Важливість дослідження теми також пояснюється необхідністю наукового осмислення в умовах сучасної правової реформи напрямів удосконалення деліктного законодавства в Україні, в тому числі за скоєння інформаційних правопорушень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проведене дослідження виконано відповідно до основних положень Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р, Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року № 2250-р, Національного плану дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», схваленої Указом Президента України від 12 березня 2013 року № 128/2013, Указу Президента України № 398/2014 «Про інформаційно-аналітичний центр» від 12 квітня 2014 року, Указу Президента України № 449/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»» від 1 травня 2014 року, Переліку індикаторів розвитку інформаційного суспільства, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 року № 1134, Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні», схвалених Постановою Верховної Ради України від 3 липня 2014 року № 1565-VII.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження – з'ясувати специфіку інформаційних правопорушень та науково обґрунтувати шляхи підвищення ефективності протидії інформаційним правопорушенням в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких *задач*:

- окреслити стан наукової розробленості теми дослідження;
- надати авторське бачення поняття «інформаційні правопорушення» та виокремити основні ознаки інформаційних правопорушень;
- здійснити класифікацію інформаційних правопорушень;
- надати характеристику окремим видам інформаційних правопорушень;
- визначити співвідношення понять «інформаційні правопорушення» та

«комп'ютерні правопорушення»;

– розкрити умови та причини вчинення інформаційних правопорушень в Україні;

– внести пропозиції щодо підвищення ефективності протидії інформаційним правопорушенням в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері інформаційних правопорушень.

Предмет дослідження – юридична природа інформаційних правопорушень.

Методи дослідження. Методологією дисертаційного дослідження є широкий спектр сучасних філософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання державно-правових процесів і явищ, які, застосовуючись комплексно, дають змогу розв'язати поставлені завдання дослідження та досягти його мети. Базовою методологічною основою став загальнонауковий *системний підхід*, що обґрунтовує взаємозв'язок і взаємообумовленість соціальних процесів та суспільних явищ як елементів системи. За допомогою вищезазначеного підходу було з'ясовано місце інформаційних правопорушень у системі інших правопорушень, а також особливості комп'ютерних злочинів як виду інформаційних правопорушень (підрозділи 1.2, 2.2).

За допомогою *діалектичного та історичного методів* простежено становлення наукових досліджень, присвячених окремим аспектам інформаційних правопорушень, а також генезис нормативно-правової бази боротьби з інформаційними правопорушеннями (підрозділи 1.1, 3.1). *Формально-логічний метод* допоміг визначити поняття «інформаційні правопорушення», «комп'ютерні правопорушення», а також став у пригоді при дослідженні понятійно-категорійного апарату, що використовується у даній розвідці (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2). *Статистичний та порівняльно-правовий методи* використовувалися для окреслення стану нормативно-правового регулювання інформаційних правопорушень та напрямів його удосконалення, а також при визначенні шляхів попередження інформаційних правопорушень (підрозділи 3.1, 3.2). За допомогою *логіко-семантичного методу* та *методу сходження від абстрактного до конкретного* поглиблено понятійний апарат, виокремлено види інформаційних правопорушень (розділ 2). *Метод порівняльно-правового аналізу* було покладено в основу аналізу та зіставлення національного і зарубіжного досвіду боротьби з інформаційними правопорушеннями (підрозділ 2.2, розділ 3). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися норми вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових актів у сфері боротьби з інформаційними правопорушеннями, з'ясовувалися зміст та значення використаних у них термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (підрозділ 1.2, розділи 2 і 3). *Структурно-функціональний метод* сприяв аналізу видів інформаційних правопорушень, виявленню особливостей комп'ютерних правопорушень (розділ 2). За допомогою *герменевтичного методу* встановлювалася текстуальна сутність нормативних приписів вітчизняних та зарубіжних законодавчих актів, що регулюють інформаційні відносини (підрозділи 2.2, 3.1). За допомогою *соціологічного методу* було з'ясовано позиції фахівців інформаційної проблематики щодо ефективності

нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями, а *статистичний метод* дав змогу їх узагальнити. Завдячуючи *аксіоматичному методу*, були визначені вихідні параметри дослідження; *індуктивний та дедуктивний* методи застосовувалися при узагальненні та дослідженні емпіричної інформації з порушеної тематики (підрозділ 3.1). *Прогностичний аналіз*, що передбачав виявлення тенденцій розвитку інформаційних правопорушень, здійснювався на підставі використання методів прогнозування, а саме: *методу експертних оцінок, екстраполяції, методу аналогії* (розділи 2, 3).

Нормативною базою дисертації є Конституція України, чинні законодавчі й інші нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини у сфері податкової інформації. Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, інформаційного права, фінансового права, податкового права, інших галузевих правових наук.

Емпіричною основою дослідження є узагальнення судової практики, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і правових аспектів інформаційних правопорушень. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових теоретичних положень, обґрунтовано відповідні висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, зокрема:

уперше:

- запропоновано виокремлювати широке та вузьке розуміння поняття «інформаційні правопорушення». У широкому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються в інформаційній сфері, а також ті, які вчиняються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій чи засобів зв'язку, тобто такі, які є і за формою, і за змістом інформаційними. Щодо вузького розуміння, то інформаційні правопорушення зводяться лише до порушень права людини та громадянина на інформацію, тобто є винятково інформаційними за змістом;

- визначено необхідність ухвалення пакета нормативно-правових актів з метою протидії інформаційним правопорушенням в Україні: Концепції боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, Стратегії протидії з інформаційними правопорушеннями в Україні та державних цільових програм за її окремими напрямками;

- *дістали подальшого розвитку:*

- окреслення стану наукової розробленості теми дослідження, що дало можливість дійти висновку про недостатню розробленість цієї тематики у вітчизняній та зарубіжній юридичній доктрині, а також стихійний і фрагментарний характер наукових розвідок у цій сфері;

- характеристика окремих видів інформаційних правопорушень, а саме : адміністративних інформаційних проступків та інформаційних злочинів;

удосконалено:

- визначення поняття «інформаційні правопорушення» як суспільно небезпечних (шкідливих), протиправних, караних діянь деліктоздатного суб'єкта, що направлені на порушення права на інформацію чи інформаційну

інфраструктуру або вчиняються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій чи засобів зв'язку та виокремлення ознак інформаційних правопорушень;

– співвідношення понять «інформаційні правопорушення» та «комп'ютерні правопорушення», де аргументовано, що «комп'ютерні правопорушення» є одним із видів інформаційних правопорушень;

– виокремлення умов і причин вчинення інформаційних правопорушень, серед основних з них: надзвичайно швидкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів зв'язку, а також їх впровадження в усі сфери функціонування державних інституцій без залучення висококваліфікованих фахівців з безпеки у сфері ІТ; неповороткість (сталість) законодавчої системи, яка не встигає реагувати на появу нових видів інформаційних правопорушень, що унеможлиблює притягнення до відповідальності осіб, винних у їх скоєнні; відсутність достатньої кількості кваліфікованих ІТ-фахівців у правоохоронних органах для відслідковування та припинення інформаційних правопорушень тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що рекомендації та пропозиції, сформульовані автором, можуть бути використані у таких сферах:

– *у науково-дослідній діяльності* – для проведення подальших досліджень інформаційних правопорушень;

– *у правотворчій діяльності* – під час розроблення законопроекту Кодексу України про проступки, Інформаційного кодексу України, іншої нормативно-правової бази у цій сфері;

– *у правозастосовній діяльності* – при застосуванні норм КУпАП, КК України тощо, що передбачають адміністративну, кримінальну відповідальність за різноманітні інформаційні порушення;

– *у навчально-методичному процесі* – при підготовці підручників і навчальних посібників із дисциплін: адміністративне право, адміністративна відповідальність, інформаційне право, інформаційна безпека та при викладанні зазначених дисциплін, а також для підвищення рівня інформаційної освіти населення (акт впровадження від 31 липня 2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено дисертантом на двох науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми государствообразования и правообразования в Украине» (м. Сімферополь, 13–14 грудня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 13–14 грудня 2013 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях із юридичних дисциплін, а також у двох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків та списку використаних

джерел. Загальний обсяг роботи становить 192 сторінки. Список використаних джерел налічує 325 найменування на 33 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Теоретичні основи інформаційних правопорушень» складається з двох підрозділів, у яких здійснюється огляд літератури за темою дослідження, розглядається поняття «інформаційні правопорушення», а також виокремлюються основні ознаки інформаційних правопорушень.

Підрозділ 1.1 «Стан наукової розробленості теми дослідження» присвячено окресленню становлення та розвитку наукової думки, де досліджуються різні аспекти інформаційних правопорушень. Зроблено висновок, що інформаційні правопорушення малодосліджені у вітчизняній правовій доктрині на рівні дисертаційних робіт чи інших монографічних праць. Хоча окремі види інформаційних правопорушень ставали предметом розгляду у межах інформаційного права, адміністративного права, кримінального права, цивільного права, криміналістики та інших. Уперше окремі види інформаційних правопорушень знаходили відображення у кримінально-правових розвідках. Нині найбільш активно досліджується адміністративно-правова спеціалізація. Хоча в адміністративній науці інформаційні правопорушення здебільшого вивчаються крізь призму проблеми забезпечення інформаційної безпеки. В усіх галузевих роботах звертається увага на динаміку скоєння інформаційних правопорушень. Зазначається, що у наукових колах відсутній уніфікований понятійно-категоріальний апарат у цій сфері: поряд з поняттям «інформаційні правопорушення» використовуються як синоніми такі поняття: «правопорушення інформаційного характеру», «правопорушення в інформаційній сфері», «правопорушення у сфері інформаційної безпеки», «правопорушення в галузі інформаційної діяльності», «порушення інформаційного законодавства» тощо. Немає єдності й у виокремленні видів інформаційних правопорушень. Здебільшого вони розкриваються крізь призму комп'ютерних правопорушень, що значно звужує їх сутність та зміст.

Підрозділ 1.2 «Поняття та ознаки інформаційних правопорушень» присвячено аналізу різних наукових позицій щодо розуміння поняття «інформаційні правопорушення», досліджуються також його ознаки.

Аргументується, що інформаційні правопорушення слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються в інформаційній сфері, а також ті, що вчиняються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій чи засобів зв'язку, тобто такі, які є і за формою, і за змістом інформаційними. Щодо вузького розуміння, то інформаційні правопорушення зводяться лише до порушень права людини та громадянина на інформацію, тобто є винятково інформаційними за змістом.

Виокремлюються такі ознаки інформаційних правопорушень:

- 1) міжгалузевий характер, у зв'язку з чим відповідальність за них передбачена в деліктному законодавстві різних галузей права;
- 2) ідеальний характер, тобто вони так чи інакше пов'язані зі специфічною субстанцією – інформацією;

3) вчиняються, як правило, в інформаційній сфері, середовищі;

4) складність ідентифікації правопорушника чи джерела небезпеки (особливо для комп'ютерних правопорушень), а також місця і часу вчинення (особливо для комп'ютерних правопорушень);

5) динамічний та перманентний розвиток способів, засобів їх вчинення, що ускладнює ефективну їх превенцію та боротьбу з ними;

6) особливу роль при визначенні правопорушення інформаційним надається об'єкту порушення (інформаційні відносини), предмету (інформаційна інфраструктура, інформаційні права і свободи людини та громадянина) чи знаряддям вчинення (інформаційно-телекомунікаційні технології (засоби інформатизації та телекомунікацій), інші засоби зв'язку).

Дисертантом пропонується таке визначення поняття «інформаційні правопорушення»: суспільно небезпечне (шкідливе), протиправне, каране діяння деліктоздатного суб'єкта, що направлено на порушення права на інформацію чи інформаційну інфраструктуру або вчиняється за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій чи засобів зв'язку.

Розділ 2 «Класифікація інформаційних правопорушень» складається з двох підрозділів і присвячений виокремленню критеріїв та видів інформаційних правопорушень, а також окресленню специфіки окремих видів інформаційних правопорушень, зокрема інформаційних та комп'ютерних злочинів.

У підрозділі 2.1 «Критерії класифікації інформаційних правопорушень» досліджено наукові позиції щодо розмежування правопорушень та окреслено диференціацію інформаційних правопорушень за відповідними критеріями.

Синтезуючи критерії, що застосовувались фахівцями різних галузей права та законодавцем для розподілу правопорушень, а також екстраполюючи їх на предмет дослідження, була запропонована авторська класифікація інформаційних правопорушень за такими критеріями: *залежно від об'єкта, якому завдається шкода* (інформаційні правопорушення проти особи; інформаційні правопорушення проти суспільства; інформаційні правопорушення проти держави); *за ступенем суспільної небезпечності чи суспільної шкідливості* (інформаційні злочини; інформаційні проступки (адміністративні, цивільно-правові, дисциплінарні тощо); *за санкцією* (інформаційні правопорушення, за які передбачено кримінальну відповідальність (ув'язнення, виправні роботи тощо); інформаційні правопорушення, за які передбачено адміністративну відповідальність (штраф, конфіскація, громадські роботи тощо); інформаційні правопорушення, за які передбачено дисциплінарну відповідальність (догана, сувора догана, звільнення, штраф тощо); інформаційні правопорушення, за які передбачено цивільно-правову відповідальність (штраф) тощо); *за галуззю права* (кримінальні; адміністративні; цивільні; трудові; земельні; фінансові тощо); *за сферами суспільних відносин або за сферами громадського життя* (в економічній сфері; у політичній сфері; в культурній сфері; в науковій сфері; в екологічній сфері; в освітньо-навчальній сфері та ін.); *за галузями народного господарства* (в промисловості; на транспорті; у сільському господарстві); *за видами юридичної діяльності* (інформаційні правопорушення у правотворчій діяльності; інформаційні правопорушення у правозастосовній діяльності); *за суб'єктами* (вчинені фізичною особою; вчинені юридичною особою); *за*

кількістю осіб, які скоїли інформаційне правопорушення (одноособові; колективні); за формами вини (умисні; необережні); за характером нормативно-правового припису, що порушується (матеріальні; процесуальні); залежно від оцінки спричиненої шкоди (інформаційні правопорушення з матеріальним складом; інформаційні правопорушення з формальним складом); за способом (методом) вчинення (вилучення засобів комп'ютерної техніки або інших інформаційно-телекомунікаційних технологій і засобів зв'язку; перехоплення інформації; несанкціонований доступ; маніпулювання даними та керуючими командами тощо); залежно від знаряддя (засобу) інформаційного правопорушення (інформаційні правопорушення, що вчиняються за допомогою ЕОМ (комп'ютерні правопорушення); інформаційні правопорушення, що вчиняються за допомогою засобів зв'язку; інформаційні правопорушення, що вчиняються за допомогою інших інформаційно-телекомунікаційних технологій тощо); залежно від порушеного структурного елемента права на інформацію (інформаційні правопорушення проти збирання інформації; інформаційні правопорушення проти захисту інформації; інформаційні правопорушення проти використання інформації; інформаційні правопорушення проти поширення інформації); за територією вчинення (національні інформаційні правопорушення (інформаційні правопорушення, що вчиняються на території однієї держави); міжнародні інформаційні правопорушення (транснаціональні інформаційні правопорушення); залежно від форми діяння (інформаційні правопорушення, що вчиняються у формі дії; інформаційні правопорушення, що вчиняються у формі бездіяльності); залежно від мотиву вчинення тощо.

У підрозділі 2.2 «Характеристика окремих видів інформаційних правопорушень» надано загальну характеристику окремим видам інформаційних правопорушень, а також охарактеризовано особливості комп'ютерних правопорушень як виду інформаційних правопорушень.

Дослідження КУпАП дало змогу дійти висновку про відсутність уніфікованого понятійно-категорійного апарату законодавцем при визначенні адміністративних інформаційних проступків. Так, ст. 166⁹ передбачає розголошення інформації; ст. 185¹¹ – розголошення відомостей; ст. 212⁶ – здійснення незаконного доступу до інформації, яка зберігається, обробляється чи передається в інформаційних (автоматизованих) системах; ст. 53² – перекручення даних. Не менш однозначним є також визначення виду інформації, зокрема у ст. ст. 82⁷, 83¹, 188⁵, 188¹¹, 188¹⁵, 188¹⁸, 188¹⁹ передбачені адміністративні проступки з приводу неправдивої інформації; у ст. ст. 91⁴, 96, 164, 188¹⁴ – недостовірної інформації; у ст. 188¹³ – неправдивих відомостей; у ст. ст. 165¹, 165⁴ – недостовірних відомостей; у ст. 212³ – інформації, що не відповідає дійсності тощо.

Відстоюється позиція щодо необхідності виокремлення глави в КУпАП, в якій містилися б склади адміністративних інформаційних правопорушень.

Зважаючи на те, що в наукових колах здебільшого «комп'ютерні правопорушення» і «інформаційні правопорушення» ототожнюються, було аргументовано хибність такої позиції та доведено, що «комп'ютерні правопорушення» є одним із видів інформаційних правопорушень, тобто співвідносяться між собою як часткове та загальне. Комп'ютерні правопорушення – це суспільно небезпечні протиправні карані діяння

деліктоздатного суб'єкта, що вчиняються за допомогою комп'ютера чи інших комп'ютерних систем (мереж), а також посягають на нормальний режим охорони, обробки і передачі даних в комп'ютерах (комп'ютерних системах).

Акцентується увага на інформаційних злочинах як інформаційних правопорушеннях, що мають більш значний рівень суспільної небезпечності.

Розділ 3 «Напрями підвищення ефективності протидії інформаційним правопорушеннями в Україні» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню напрямів удосконалення нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями та висвітленню шляхів їх попередження.

У підрозділі 3.1 «Попередження інформаційних правопорушень» здійснюється аналіз умов, причин, що сприяють скоєнню інформаційних правопорушень, охарактеризовано особу правопорушника та запропоновано основні шляхи попередження таких правопорушень.

Серед умов, що сприяють скоєнню інформаційних правопорушень, виокремлюються такі: надзвичайно швидкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів зв'язку, а також їх впровадження в усі сфери функціонування державних інституцій без залучення висококваліфікованих фахівців з безпеки у сфері ІТ; неповороткість (сталість) законодавчої системи, яка не встигає реагувати на появу нових видів інформаційних правопорушень, що унеможлиблює притягнення до відповідальності осіб, винних у їх скоєнні; відсутність достатньої кількості кваліфікованих ІТ-фахівців у правоохоронних органах для відслідковування та припинення інформаційних правопорушень; наявність прогалин та колізій у чинному інформаційному законодавстві, зокрема неврегульованість на законодавчому рівні правил поведінки в глобальній мережі Інтернет, що сприяє використанню засобів ІТ та доступу до неї у злочинних цілях; занадто високі ціни на інформаційну продукцію, наприклад на офіційне програмне забезпечення, за низької заробітної плати користувачів; широкі пізнання та інформаційна кваліфікованість у сфері ІТ-правопорушників.

Щодо причин скоєння інформаційних правопорушень, то найбільш вагомими корисливими мотивами правопорушника та його негативні морально-етичні установки як особистості. Зауважується, що попередження інформаційних правопорушень потребує комплексного підходу. Задля цього необхідне залучення до співпраці фахівців з різних галузей науки: криміналістів, юристів, психологів, ІТ-спеціалістів, громадських активістів.

У підрозділі 3.2 «Удосконалення нормативно-правових засад протидії інформаційним правопорушенням» розгляд різних наукових пропозицій щодо удосконалення інформаційного законодавства загалом та правових засад протидії інформаційним правопорушенням дав змогу дійти висновку про їх фрагментарний, ситуативний характер. Зауважено, що нині ця проблематика потребує системного, комплексного вирішення. У цьому зв'язку підтримується пропозиція окремих науковців щодо необхідності проведення кодифікації інформаційного законодавства та ухвалення Інформаційного кодексу України. Запропоновано у даному правовому акті закріпити перелік інформаційних правопорушень, конкретний вид юридичної відповідальності за їх вчинення.

Акцентовано, що повільний характер кодифікаційної діяльності в означеній сфері вимагає пошуку нових шляхів удосконалення нормативно-

правового регулювання суспільних інформаційних відносин, зокрема у сфері протидії інформаційним правопорушенням. Надається висновок, що у державі не ухвалено жодного нормативно-правового акта, де закріплювалися б понятійно-категоріальний апарат у цій сфері, уніфікований перелік інформаційних правопорушень, їх загальна характеристика, прогноз розвитку, основні завдання, шляхи, напрями, механізм, етапи боротьби та попередження, організаційно-функціональна структура органів, що здійснюють таку діяльність, а також її інформаційно-наукове, кадрове, матеріально-технічне й фінансове забезпечення тощо.

У зв'язку з чим запропоновано прийняти пакет нормативно-правових актів: Концепцію протидії інформаційним правопорушенням в Україні, Стратегію протидії інформаційним правопорушенням в Україні та державні цільові програми за її окремими напрямками.

Зауважено, що на відміну від Концепції та Стратегії, механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм, а також їх зміст знайшли своє правове закріплення. Тому запропоновано структуру Концепції протидії інформаційним правопорушенням в Україні: преамбула; загальні положення; система інформаційних правопорушень в Україні; мета та завдання протидії інформаційним правопорушенням в Україні; принципи протидії інформаційним правопорушенням в Україні; основні напрями державної політики протидії інформаційним правопорушенням в Україні; інституційно-правовий механізм протидії інформаційним правопорушенням в Україні; міжнародне співробітництво України у сфері протидії інформаційним правопорушенням; прикінцеві положення.

Зауважено, що Стратегія протидії інформаційним правопорушенням в Україні має вказувати на порядок реалізації тих теоретичних засад, що буде закріплено Концепцією, а саме: етапи, напрями, виконавців, особливості протидії конкретним видам інформаційних правопорушень тощо.

ВИСНОВКИ

У результатах дисертаційного дослідження наведено теоретичне узагальнення й нове бачення розв'язання наукових задач, зміст яких полягає у комплексному та системному дослідженні специфіки інформаційних правопорушень, та науково обґрунтувати шляхи підвищення ефективності протидії інформаційним правопорушенням в Україні.

За результатами проведеного дослідження вважаємо за необхідне сформулювати такі найбільш важливі та практично значущі науково обґрунтовані висновки.

1. Окреслено стан наукової розробленості теми дослідження. Інформаційні правопорушення малодосліджені у вітчизняній правовій доктрині на рівні дисертаційних робіт чи інших монографічних праць. У наукових роботах відсутній уніфікований понятійно-категоріальний апарат у цій сфері: поряд з поняттям «інформаційні правопорушення» використовуються як синоніми такі поняття: «правопорушення інформаційного характеру», «правопорушення в інформаційній сфері», «правопорушення в сфері інформаційної безпеки», «правопорушення у галузі інформаційної діяльності»,

«порушення інформаційного законодавства» тощо. Немає єдності і при виокремленні видів інформаційних правопорушень. Здебільшого вони розкриваються крізь призму комп'ютерних правопорушень, що значно звужує їх сутність і зміст.

2. Розкрито поняття та ознаки інформаційних правопорушень. Інформаційні правопорушення – це суспільно небезпечні (шкідливі), протиправні, карані діяння деліктоздатного суб'єкта, що направлені на порушення права на інформацію чи інформаційну інфраструктуру або вчиняються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій чи засобів зв'язку. Інформаційні правопорушення слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються в інформаційній сфері, а також ті, що вчиняються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій чи засобів зв'язку, тобто такі, які є і за формою, і за змістом інформаційними. Щодо вузького розуміння, то інформаційні правопорушення зводяться лише до порушень права людини та громадянина на інформацію, тобто є винятково інформаційними за змістом. Ознаки інформаційних правопорушень: міжгалузевий характер, у зв'язку з чим відповідальність за них передбачена в деліктному законодавстві різних галузей права; ідеальний характер, тобто вони так чи інакше пов'язані зі специфічною субстанцією – інформацією; вчиняються, як правило, в інформаційній сфері, середовищі; складність ідентифікації правопорушника чи джерела небезпеки (особливо для комп'ютерних правопорушень), а також місця і часу вчинення (особливо для комп'ютерних правопорушень); динамічний та перманентний розвиток способів, засобів їх вчинення, що ускладнює ефективну їх превенцію та боротьбу з ними; особливу роль при визначенні правопорушення інформаційним надається об'єкту порушення (інформаційні відносини), предмету (інформаційна інфраструктура, інформаційні права і свободи людини та громадянина) чи знаряддям вчинення (інформаційно-телекомунікаційні технології (засоби інформатизації та телекомунікацій), інші засоби зв'язку).

3. Класифіковано інформаційні правопорушення за такими критеріями: залежно від об'єкта, якому завдається шкода (інформаційні правопорушення проти особи; інформаційні правопорушення проти суспільства; інформаційні правопорушення проти держави); за ступенем суспільної небезпечності чи суспільної шкідливості (інформаційні злочини; інформаційні проступки (адміністративні, цивільно-правові, дисциплінарні тощо); за санкцією (інформаційні правопорушення, за які передбачено кримінальну відповідальність (ув'язнення, виправні роботи тощо); інформаційні правопорушення, за які передбачено адміністративну відповідальність (штраф, конфіскація, громадські роботи тощо); інформаційні правопорушення, за які передбачено дисциплінарну відповідальність (догана, суворя догана, звільнення, штраф тощо); інформаційні правопорушення, за які передбачено цивільно-правову відповідальність (штраф) тощо; за галуззю права (кримінальні; адміністративні; цивільні; трудові; земельні; фінансові тощо); за сферами суспільних відносин або за сферами громадського життя (в економічній сфері; в політичній сфері; в культурній сфері; в науковій сфері; в екологічній сфері; в освітньо-навчальній сфері та ін.); за галузями народного

господарства (в промисловості; на транспорті; у сільському господарстві); за видами юридичної діяльності (інформаційні правопорушення у правотворчій діяльності; інформаційні правопорушення у правозастосовній діяльності); за суб'єктами (вчинені фізичною особою; вчинені юридичною особою); за кількістю осіб, які скоїли інформаційне правопорушення (одноосібні; колективні); за формами вини (умисні; необережні); за характером нормативно-правового припису, що порушується (матеріальні; процесуальні); залежно від оцінки спричиненої шкоди (інформаційні правопорушення з матеріальним складом; інформаційні правопорушення з формальним складом); за способом (методом) вчинення (вилучення засобів комп'ютерної техніки або інших інформаційно-телекомунікаційних технологій і засобів зв'язку; перехоплення інформації; несанкціонований доступ; маніпулювання даними та керуючими командами тощо); залежно від знаряддя (засобу) інформаційного правопорушення (інформаційні правопорушення, що вчиняються за допомогою ЕОМ (комп'ютерні правопорушення); інформаційні правопорушення, що вчиняються за допомогою засобів зв'язку; інформаційні правопорушення, що вчиняються за допомогою інших інформаційно-телекомунікаційних технологій тощо); залежно від порушеного структурного елемента права на інформацію (інформаційні правопорушення проти збирання інформації; інформаційні правопорушення проти захисту інформації; інформаційні правопорушення проти використання інформації; інформаційні правопорушення проти поширення інформації); за територією вчинення (національні інформаційні правопорушення (інформаційні правопорушення, що вчиняються на території однієї держави); міжнародні інформаційні правопорушення (транснаціональні інформаційні правопорушення); залежно від форми діяння (інформаційні правопорушення, що вчиняються у формі дії; інформаційні правопорушення, що вчиняються у формі бездіяльності); залежно від мотиву вчинення тощо.

4. Дослідження КУпАП дало змогу дійти висновку про відсутність уніфікованого понятійно-категорійного апарату законодавцем при визначенні адміністративних інформаційних проступків. Так, ст. 166⁹ передбачає розголошення інформації; ст. 185¹¹ – розголошення відомостей; ст. 212⁶ – здійснення незаконного доступу до інформації, яка зберігається, обробляється чи передається в інформаційних (автоматизованих) системах; ст. 53² – перекручення даних. Не менш однозначним є також визначення виду інформації, зокрема у ст. ст. 82⁷, 83¹, 188⁵, 188¹¹, 188¹⁵, 188¹⁸, 188¹⁹ передбачені адміністративні проступки з приводу неправдивої інформації; у ст. ст. 91⁴, 96, 164, 188¹⁴ – недостовірної інформації; у ст. 188¹³ – неправдивих відомостей; у ст. ст. 165¹, 165⁴ – недостовірних відомостей; у ст. 212³ – інформації, що не відповідає дійсності тощо.

5. Окреслено співвідношення понять «інформаційні правопорушення» та «комп'ютерні правопорушення». Комп'ютерні правопорушення – це суспільно небезпечні протиправні карані діяння деліктоздатного суб'єкта, що вчиняються за допомогою комп'ютера чи інших комп'ютерних систем (мереж), а також посягають на нормальний режим охорони, обробки і передачі даних в комп'ютерах (комп'ютерних системах). Вони є лише частиною інформаційних правопорушень, тобто співвідносяться між собою як часткове та загальне.

6. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності протидії інформаційним правопорушенням в Україні, серед яких прийняття пакета нормативно-правових актів: Концепції протидії інформаційним правопорушенням в Україні, Стратегії протидії інформаційним правопорушенням в Україні та державних цільових програм за її окремими напрямками. Запропоновано структуру Концепції протидії інформаційними правопорушенням в Україні.

7. Визначено основні умови та причини скоєння інформаційних правопорушень в Україні. Умови, що сприяють скоєнню інформаційних правопорушень: надзвичайно швидкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів зв'язку, а також їх впровадження в усі сфери функціонування державних інституцій без залучення висококваліфікованих фахівців з безпеки у сфері ІТ; неповороткість (сталість) законодавчої системи, яка не встигає реагувати на появу нових видів інформаційних правопорушень, що унеможлиблює притягнення до відповідальності осіб, винних у їх скоєнні; відсутність достатньої кількості кваліфікованих ІТ-фахівців у правоохоронних органах для відслідковування та припинення інформаційних правопорушень; наявність прогалин та колізій у чинному інформаційному законодавстві, зокрема неврегульованість на законодавчому рівні правил поведінки в глобальній мережі Інтернет, що дає змогу використовувати засоби ІТ зі злочинною метою; занадто високі ціни на інформаційну продукцію, наприклад на офіційне програмне забезпечення за низької заробітної плати користувачів; широка обізнаність та інформаційна кваліфікованість у сфері ІТ-правопорушників. Щодо причин скоєння інформаційних правопорушень, то найбільш вагомими є корисливі мотиви правопорушника та його негативні морально-етичні установки як особистості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Правдюк С.М. Комп'ютерні злочини та інформаційні злочини: аспекти співвідношення / С.М. Правдюк // Науковий вісник НУБІП України. – 2013. – Вип. 182. – Ч. 3. – С. 216–222. – (Серія «Право»).
2. Правдюк С.М. Нормативно-правові засади боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні: стан та перспективи / С.М. Правдюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – Вип. 6–3. Т. 1. – С. 86–89. – (Серія 6. Юриспруденція).
3. Правдюк С.М. Класифікація інформаційних правопорушень / С.М. Правдюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. – С. 209–211.
4. Pravdyuk S. M. Information Offense: Concept and Features / S.M. Pravdyuk // Princeton Journal of Scientific Review. – Princeton (USA), 2013. – Volume 1. – Number 4. – P. 243–252.
5. Правдюк С.М. Попередження інформаційних правопорушень / С.М. Правдюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 4. – Т. 2. – С. 74–76. – (Серія: Юридичні науки).

Матеріали і тези конференцій:

1. Правдюк С.М. «Інформаційний тероризм» та «комп'ютерний тероризм»: деякі аспекти співвідношення / С.М. Правдюк // Проблемы государствообразования и правообразования в Украине: междунар. научно-практ. конф. (г. Симферополь, 13–14 декабря 2013 г.) – Симферополь, 2013. – С. 82–83.

2. Правдюк С.М. Комп'ютерні злочини як вид інформаційних правопорушень / С.М. Правдюк // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 13–14 грудня 2013 р.) ; Херсонський державний університет. – Херсон, 2013. – С. 178–180.

АНОТАЦІЯ

Правдюк С. М. Інформаційні правопорушення. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2015.

Дисертацію присвячено теоретичним і правовим аспектам інформаційних правопорушень. Досліджено поняття «інформаційні правопорушення», «комп'ютерні правопорушення», визначено співвідношення цих понять, а також виокремлено основні ознаки, особливості інформаційних правопорушень як виду порушень.

Виділено основні критерії класифікації інформаційних правопорушень та запропоновано авторський підхід щодо їх класифікації.

На підставі дослідження вітчизняного чинного законодавства та наукових праць розроблено аргументовані пропозиції щодо необхідності ухвалення пакета нормативно-правових актів з метою протидії інформаційним правопорушенням: Концепції протидії інформаційним правопорушенням в Україні, Стратегії протидії інформаційним правопорушенням в Україні та державних цільових програм за її окремими напрямками, наприклад, Державної цільової програми протидії комп'ютерним злочинам в Україні, Державної цільової програми протидії електронному шахрайству в Україні тощо.

Ключові слова: інформаційні правопорушення, комп'ютерні правопорушення, інформаційні злочини, кіберзлочинність, протидія інформаційним правопорушенням

АНОТАЦІЯ

Правдюк С. М. Информационные правонарушения. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена теоретическим и правовым аспектам информационных правонарушений. Исследованы понятия «информационные

правонарушения», «компьютерные правонарушения», определено соотношение этих понятий, а также выделены основные признаки, особенности информационных правонарушений как вида нарушений.

Информационные правонарушения – это общественно опасное (вредное), противоправное, наказуемое деяние деликтоспособного субъекта, направленное на нарушение права на информацию, информационную инфраструктуру, а также совершенное с помощью информационно-телекоммуникационных технологий или средств связи. Информационные правонарушения следует рассматривать в широком и узком смысле. В широком смысле информационные правонарушения охватывают все правонарушения, совершаемые в информационной сфере, а также те, которые совершаются с помощью информационно-коммуникационных технологий или средств связи, то есть такие, которые являются и по форме, и по содержанию информационными. Относительно узкого понимания, то информационные правонарушения сводятся к нарушениям прав человека и гражданина на информацию, то есть являются исключительно информационными по содержанию.

Среди признаков информационных правонарушений выделены такие: их межотраслевой характер, в связи с чем ответственность за них предусмотрена в деликтном законодательстве различных отраслей права; идеальный характер, поскольку они так или иначе связаны со специфической субстанцией – информацией; совершаются, как правило, в информационной сфере, среде; сложность идентификации правонарушителя или источника опасности (особенно для компьютерных правонарушений), а также места и времени совершения (особенно для компьютерных правонарушений); динамичное и перманентное развитие способов, средств их совершения, что усложняет эффективную их превенцию и борьбу с ними; особую роль при определении правонарушения как информационного отводится объекту нарушения (информационные отношения), предмету (информационная инфраструктура) или орудиям совершения (информационно-телекоммуникационные технологии, (средства информатизации и телекоммуникаций), другие средства связи).

Выделены основные критерии классификации информационных правонарушений и предложена их авторская классификация.

На основании исследования действующего законодательства и научных трудов разработаны аргументированные предложения о необходимости принятия пакета нормативно-правовых актов с целью противодействия информационным правонарушениям: Концепции противодействия информационным правонарушениям в Украине, Стратегии противодействия информационным правонарушениям в Украине и государственных целевых программ по ее отдельным направлениям.

Предложена структура Концепции противодействия информационным правонарушениям в Украине: преамбула, общие положения, система информационных правонарушений в Украине, цель и задачи противодействия информационным правонарушениям в Украине; принципы противодействия информационным правонарушениям в Украине; основные направления государственной политики противодействия информационным правонарушениям в Украине; институционально-правовой механизм

противодействия информационным правонарушениям в Украине, международное сотрудничество Украины в сфере противодействия информационным правонарушениям; заключительные положения.

Отмечается, что Стратегия противодействия информационным правонарушениям в Украине должна указывать на порядок реализации тех теоретических положений, которые закреплены Концепцией, а именно: этапы, направления, исполнителей, особенности борьбы с конкретными видами информационных правонарушений и прочее.

Ключевые слова: информационные правонарушения, компьютерные правонарушения, информационные преступления, киберпреступность, противодействие информационным правонарушениям.

SAMARRY

Pravdyuk S. M. Information offenses. – *Manuscript* .

Dissertation for the degree of candidate of sciences, specialty 12.00.07 - administrative law and procedure, financial law, information law. – National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to theoretical and legal aspects of information offenses. The thesis investigates the concept of "informational offense", "computer offense" defined relationship between these concepts and singles out the main features, characteristics of information crime as a kind of violations.

Singled out the basic criteria for the classification of information violations and proposed classification of author information offenses.

On the basis of existing legislation and research papers designed reasoned proposals for the adoption of a package of legal acts to combat information offenses: Concepts offenses against information in Ukraine, Strategy offenses against information in Ukraine and state programs in its particular areas, such State program to combat computer crime in Ukraine, State program to combat electronic fraud in Ukraine and so on.

Keywords: information offences, computer offences, information crimes, cybercrime, combating offenses of information.